

van Oud-Utrecht van het volgende jaar af. Uit eigen tijd hebben zowel de bohémien Erich Wichman-tot-1920 als het gouden geschenk van Koningin Wilhelmina aan Eisenhower, het erezwaard van de Broms (1947), hem tot afzonderlijke publicaties bewogen. Zijn afscheidscollage op 12 November 1946 legde welsprekend verslag af van Veertig jaren kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Utrecht.

Prof. Vogelsang, wiens vitaliteit onbegrensd scheen en die ook in zijn emeritaat rusteloos werkzaam gebleven was, is op 14 December 1954 na een korte ziekte overleden. Op verhevener plan heeft het „immer strebend sich bemühen“ van zijn vereerde Goethe ook in dit leven tot een bevrijdende voltooiing geleid. v. C.

DE ZIJL VAN ST. MARIE.

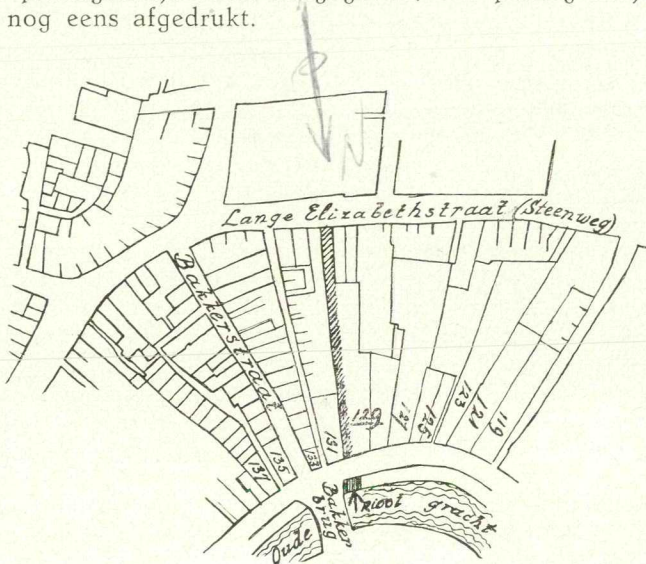
Ongeveer midden November (den 18en of den 19en) werd naar aanleiding van een klacht over last van water in den kelder van het perceel Oudegracht 131 een onderzoek ingesteld naar de herkomst daarvan. Die werd gevonden in een lange overwelfde ruimte, welke zich bevindt tusschen de kelders van de percelen Oudegracht nr. 129 (het voormalige hotel Het Kasteel van Antwerpen) en nr. 131. Deze ruimte strekt zich in de lengte grachtwaarts uit tot aan den werfmuur en had een zeer modderigen bodem. Bij peiling bleek, dat er in de diepte zelfs geen vaste bodem aanwezig was. Dit laatste is een duidelijke aanwijzing, dat het gevondene, hoewel als riool gebruikt, niet als zoodanig aangelegd werd, maar een overblijfsel van een oude watergang of sloot moet zijn. Aan den ouderdom behoeft niet getwijfeld te worden: bij het verwijderen van de modder (voor zoover dit noodzakelijk was) werden daarin verscheidene scherven van eeuwenoud aardewerk gevonden, en ook nog een nagenoeg niet beschadigde klein testje, dat alleen aan de binnenzijde verglaasd is. Bovendien bevatten de opstaande wanden nog overblijfselen van metselwerk, dat 5 à 6 eeuwen oud is.

De ruimte wordt voor het bovengedeelte doorsneden door een kleine dwarsgang, die toegang geeft tot een stookkelder van het vroegere hotel. De vloer van het gangetje rust op de beide zijwanden van de ruimte, zoodat de waterafvoer daaronder vrijgebleven is. De zijwanden van het gangetje sluiten het bovengedeelte der ruimte af.

Door het wegbreken van een dier zijwanden (die naar de grachtzijde) ontdekte men de oude watergang opnieuw. Bij het openen van de andere zijwand kon vastgesteld worden dat de overwelfde ruimte zich in tegenovergestelde richting nog zeer ver uitstrekt.

De overwelfde ruimte heeft een gemiddelde breedte van ongeveer 1 meter en een hoogte van gemiddeld 3 meter.

Het nu weer gevondene bevestigt m.i. de mededeeling op bladz. 46 van den 24en jaargang (1951) van het Maandblad, dat de vroegere zijl van St. Marie langs de zuidzijde van den hof van het vroegere huis Schoenegge liep, zooals dat op het daarbij gevoegde plattegrondje staat aangegeven. Dit plattegrondje wordt hierbij nog eens afgedrukt.

Bij meer dan één lezer zal misschien reeds drie jaren geleden de vraag opgekomen zijn, hoe dan het verloop van die zijl of watergang van de tegenwoordige Mariaplaats tot in het nu nog aanwezige deel, dat in de gracht uitmondt, geweest moet zijn. Ik heb getracht daarop het antwoord te vinden. Echter tevergeefs.

Uit de laatste der in de erfpachtbrief van 1356 gestelde voorwaarden (zie blz. 26/27, jrg. 24) blijkt duidelijk, dat de zijl (zooals waarschijnlijk vóórdien het geval geweest was) eventueel zou moeten kunnen dienen om het water van het kerkhof van St. Marie af te voeren. Niet lang te voren schijnt een andere afwatering gemaakt te zijn langs de noordzijde van het kerkhof onder den stadswal door. (Deze wordt nog op 29 April 1555 vermeld). De zijl zal toen verder in gebruik gebleven zijn, om de bewoners van de huizen aan de Mariastreet en Steenweg (Heilige weg) gelegenheid te geven hun water grachtwaarts af te voeren.

Men moet zich dat water niet voorstellen als een onbeduidend geval. Het was de voortzetting van een sloot, die zes eeuwen geleden de oostkant van het kerkhof afsloot (van den noord-west-

hoek van den Springweg tot achter den zuid-westhoek van de Mariastraat). Die sloot zou, volgens een overeenkomst van 1397 van het kapittel met de stad „in den bodem” ruim 15 voeten breed zijn, dus ongeveer 3.5 meter. Rekent men daarbij nog de glooiing aan beide zijden (want de bodem moet ongeveer op waterpeil gelegen hebben, dus ± 4 meter beneden straatpeil), dan komt men voor wat de straathoogte betreft tot een breedte van 9 à 10 meter. Dit komt vrijwel uit, wanneer men weet, dat op 30 Juli 1584 aan zekeren Claes Rutgerss. (van Schoonrewoert) in koop afgestaan werd het erf achter zijn huis „tot ande aefdocht, in de brete van XII voeten ende IX voeten lang”. De achterzijde van zijn erf lag alzoo nog 2.5 à 3 meter van den kant van de zijl.

De zijl liep dus van de noordzijde van de tegenwoordige Maria-plaats achter de huizen aan de westzijde van de Mariastraat door. Het spreekt vanzelf, dat de bewoners van die huizen getracht hebben van de aanwezigheid dier ruimte achter hunne huizen een zoo groot mogelijk gebruik te maken voor allerlei doeleinden, hetgeen uit verschillende mededeelingen blijkt. Over de eerste anderhalve eeuw na het in erfpacht uitgeven van het bovengenoemde deel beschik ik (nog) niet over gegevens. Op 20 Mei 1500 werden twee gecommitteerden uit den raad benoemd „totter haeftocht in Sunte Marienstraet”. Na uitgebracht rapport werd hun 30 Juni d.a.v. in last gegeven om allen, „die indie haeftocht getymmert hebben opter stat erve” te bevelen die getimmerten af te breken. De bewoners hadden dus achter hun erven gelegen grond in beslag genomen. Er wordt bij vermeld, dat „die haeftocht half der stat ende half den heeren van tSunte Marien toebehoirt”. Zoowel de stad als het kapittel hadden belang bij het openblijven van den sloot voor waterafvoer. In 1523 had het kapittel weder geschil, nu met zekeren Jan Weyman. Deze had een „traly inder voirs, aeftocht” gezet en nog een en ander daar aangebracht. Weer werd bevolen (14 October) dat alles te verwijderen. Dat het hier om dezelfde waterloop ging, blijkt wel hieruit, dat die „aefdocht” gemeenschappelijk bezit van stad en kapittel genoemd werd. Een dergelijk geval werd op 10 April 1532 gegeven.

De bewoordingen van het op 19 September 1552 in den raad beslotene is wel van belang. Toen werden weder twee raadsleden aangewezen tot onderzoek van de „timmeringe, gedaen inde aeffdocht *streckende van bij Clarenborch tot Sunte Mariensloot*, daer duer deser stadt erff becommert ende betymmert is”. Hieruit blijkt tot waar *ongeveer* de watergang liep. In elk geval nog iets verder, dat het huis van Claes Rutgerss, bovengenoemd, die bezitter was van (van de Mariaplaats af gerekend) het derde huis voorbij de tegenwoordige achteruitgang van de Handelsbeurs. En nog iets nader wordt de loop van de afdocht aangeduid in een besluit van de vroedschap van 19 Juni 1637, genomen naar aanleiding van een

„requeste vande gebruyren aende suytsijde der strate voor Clarenburch”. Dit besluit hield het bevel in aan de „gebuyen door welcker huysingen ende erven den affdocht in desen verhaelt is lopende”, om die affdocht binnen acht dagen te reinigen enz. Men zou hieruit de conclusie kunnen trekken, dat de watergang met een bocht achter de huizen aan den Heilige weg en verder onder enkele huizen staande aan Voor Clarenburg doorliep.

Maar hoe die dan van daar liep (of nog loopt) tot aan de achterpoort van Het Kasteel van Antwerpen? Misschien zal te eeniger tijd door andere vondsten het antwoord op die vraag gegeven kunnen worden.

Op den hier afgedrukten plattegrond van het stadsgedeelte tusschen de Mariaplaats en de Oudegracht is aangegeven het verloop van een nog bestaand riool achter de huizen aan de Mariasstraat,

voor zoover dat thans bekend is. Het ligt ter plaatse waar vroeger de waterloop gevonden werd.

K.

In het dagblad Trouw van Vrijdag 26 November 1954 stond — naar aanleiding van het vinden van het overblijfsel van de Zijl — een onzinnig artikeltje, onder den titel: „Het zijl van Sinte Marie (oud stroompje tussen Oudegracht en Maria-plaats)“.

Dit geeft mij aanleiding een enkel woord te plaatsen over journalistische zoogenaamde geschiedschrijving. In den loop der jaren zijn al heel wat artikelen in de kranten verschenen, welke een of ander onderwerp uit Utrechts verleden behandelen.

Natuurlijk kan het ieder rechtgeaard stadgenoot slechts verheugen, dat belangstelling gewekt wordt voor de geschiedenis van de plaats zijner inwoning. Maar dan moet dat geschieden op een deugdelijke manier, na een verantwoord onderzoek! En niet — zooals veelal geschiedt door vluchtig uit allerlei vroegere geschriften een en ander zonder eenige kritiek bijeen te zamelen, om daarna uit de nog vluchtiger geschreven aantekeningen iets samen te stellen dat geen juisten en soms zelfs een verwarrenden indruk maakt.

Door zóó te handelen mishandelt men het verleden. En het ergste is nog dat belangstellende lezers het hun voorgezette als volle waarheid aanvaardden, en zoo een onjuiste kennis bekomen van hetgeen vroeger geschied is.

K.

IETS OVER OUDE KAARTEN.

Er zijn o.a. twee oude stichtse kaarten, die op voor het publiek toegankelijke plaatsen gemakkelijk bezichtigd kunnen worden, namelijk de kaart van De Roy van ongeveer 1740, tien bladen met een fraaie omlijsting van de wapens van de groot grondbezitters, die destijds dergelijke uitgaven mogelijk maakten, in het kasteel te Zuilen, en een grote geschilderde kaart van ongeveer 1640 in het gemeentehuis te Maartensdijk.

Deze geven beide aanleiding tot soortgelijke opmerkingen als over de grens Gooi-Sticht van 1535 te maken vielen, en bewijzen hoe voorzichtig men moet zijn met het toekennen van bewijskracht aan schijnbaar duidelijke details. Wanneer men zelf over een blad van De Roy beschikt is het leerzaam te trachten de kilometerlijnen van de topografische kaart met gebruikmaking van vergelijkbare punten hierop over te brengen.

Doet men dit met de kaart van Ottens van het Gooi van \pm 1735, die door De Roy voor zijn middenbovenblad werd benut, dan verkrijgt men nog een bruikbaar resultaat: de vierkanten worden wat scheef en langwerpig, en de „windroos” wijst wel 20° verkeerd, maar men komt met rechte lijnen toch zowat uit. Tracht men nu op het middenbovenblad van De Roy ditzelfde te doen dan valt al direct op hoe slordig hij de kaart van Ottens overgenomen heeft, en tracht men de lijnen op het verdere blad door te trekken dan raakt alle verband met de topografische kaart zoek.

Dit bewijst dat De Roy waarschijnlijk véél minder dan zijn voor-